

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

SENIOR CERTIFICATE EXAMINATIONS

SEPEDI LELEMETLALELETŠO LA PELE (FAL)

LEPHEPHE LA PELE (P1)

2016

MEPUTSO: 80

NAKO: Diiri tše 2

Palomoka ya matlakala a dipotšišo ke 10.

DITAELO LE TSHEDIMOŠO

1. Lephephe le, le arotšwe ka DIKAROLO TŠE THARO, e lego YA A, YA B le YA C.

KAROLO YA A:	Tekatlhaologanyo	(30)
KAROLO YA B:	Kakaretšo	(10)
KAROLO YA C:	Thutapolelo le Tšhomišopolelo	(40)

2. Badišiša ditaelo ka šedi. Araba dipotšišo KA MOKA.

3. KAROLO YE NNGWE le YE NNGWE e ngwalwe letlakaleng LE LEFSA.

4. Thalela mošomo wa gago ka morago ga KAROLO YE NNGWE le YE NNGWE.

5. Dikarabo di nomorwe go swana le dipotšišo.

6. Tshela mothladi ka morago ga karabo YE NNGWE le YE NNGWE.

7. Ela hloko mopeleto le tlhamego ya mafoko.

8. Nako ye e ukangwago:

KAROLO YA A:	Metsotso ye 50
KAROLO YA B:	Metsotso ye 30
KAROLO YA C:	Metsotso ye 40

9. Ngwala ka bothakga ka mongwalo wo o bonalago.

KAROLO YA A: TEKATLHAOLOGANYO**POTŠIŠO YA 1**

1.1 Badišiša temana ye e latelago gore o tle o kgone go araba dipotšišo ka yona.

SETŠWELETŠWA SA A**BOHODU BJO BOBEBE**

- 1 Ruri Afrika-Borwa e wetšwe ke leru le leso. Mang le mang o latela la mogologolo le le rego nonyana e sa itshelelego e tlo bola kilana. Ge o eya ka mo o kopana le batho ba go fapana ba leka go iphediša ka go bapatša merogo, dienywa, diaparo le tše dingwe. Maleme ke maphakga, se segolo ke gore dibapatšwa di sepele. Bana ga ba sa robala ka meetse bjale, ka gore sa go iša maleng sona ba a se hwetša. 5
- 2 Gare ga dipapatšo tše o tla hwetša ba bangwe ba adile dipoleitiana tša diDVD le tša diCD tseleng. Ge o botšiša gore CD ke ya dikoša tša mang, o hwetša e kgobile dikoša tše o e ka bago makgolokgolo e nnoši. O tla hwetša mmimo wa diopedi tša go tuma tše o di thabišago le go tloša bodutu bjalo ka boRebecca Malope, boArthur Mafokate le ba bangwe ba bantši. Theko ya tšona ge o e bapetša le ya ka lebenkeleng o tla tšhoga, diranta tše lesome fela di go fa dikoša tša baopedi ba go feta masomepedi. Lesome la diranta ga le reke le ge e ka ba e tee ya mokgobo wa dikoša tša seopedi se tee. 15
- 3 Diopedi tša go fapana go swana le Mzwakhe Mbuli le Debra Fraser ba kile ba emelela ka maoto maitekelong a go lwantšha bohodu bjo. Ka madimabe ge ba le gare le ntwale ye ba tlalwa ke pelo ba fetša ba tšea molao ba o lahlela matsogong a bona. Ka Limpopo le gona diopedi le batšweletši ba swere megwanto kgahlanong le mokgwa wo wa go iphediša ka go šomiša mmušo wa patšane. 20
- 4 Ka go le lengwe o hwetša diaparo di lekeletše mekgotheng di rekišwa. Ke diaparo tša maina ao go tsebjago gabotse gore ga di rekwe ke motho fela. Moo o di hwetša ka letsogo le tee, le gona la ngele. Go a makatša gore maina a diaparo tše ba a tšea kae le gona a rokelelwa ke mang, a le kae mo maphodisa a sa mo fihlelelego. Maafrika-Borwa le bona ba di tseneletše ba a reka etšwe ba tseba gore ke tša bofora. Diaparo tša go hlompha dihlopha tša dipapadi tša rena tša Bosetšhaba di tletše mebileng ka theko ya tlase fela ka maina wona a le a tsebjago. Ge o nyaka sa Bafana Bafana, Mapokopoko le Diphrothea o di hwetša gabonolo gona moo. 30
- 5 Maitshwaro a mohuta wo a phuhlamiša ekonomi ya naga ka matolo. Seopedi se be se tlo re go hwetša tšhelete ya go rekwa ga CD goba DVD a lefela motšhelo wo o kukelago ekonomi ya naga maamong a godingwana, bjale e humanwa ka tsela ye e lego gore ga e be le seabe ekonoming ya naga. Se se dira gore badiragatši bao ba rategago kudu e be badiidi ba go hlomola pelo. Ge ba rekišitše tše pedi go fedile gobane 35

tšona tšeo di ile go ntšifatšwa ya ba tše sekete. Sa go napa se nyamiša le moloji ke go bona filimi ya bophelo bja mopresidente wa pele wa naga, Morena Nelson Mandela e lokollwa ka boradia pele ga nako ka lebaka la wona mokgwa wo wa go utswa. Ya nnete ge e lokollwa ke ge batho ba se na le tumo ya go e reka. 40

- 6 Ke maikarabelo a setšhaba go bona gore se se fedišwa ka ponyo ya leihlo. Batho ba ba mahlong a setšhaba ka moka. Ba Kgoro ya Maphodisa le ba Dikgwebo ba katane le yona taba ye ya bomenetša. Ba Ditirelo tša Motšhelo le bona ba kgahe tema tabeng ye ka gobane bomenetša bjo bo ama letseno la naga. Ge diatla di ka swarišana, bomenetša bjo bo ka tomulwa ka medu, ekonomi ya Afrika-Borwa ya rutlomologa ka lebelo. 45

[Boitlhamelo]

- 1.1.1 Go tšwa temaneng ya 1 efa dilo TŠE PEDI tšeo di bapatšwago. (2)
- 1.1.2 Tsopola mohlala wa sekapolelo temaneng ya 1 o be o fe mohuta wa sona. (2)
- 1.1.3 Ke ka lebaka la eng bana ba na le tša go iša maleng go ya ka temana ya 1? (1)
- 1.1.4 Efa maina a diopedi TŠE PEDI tša go tuma tšeo di angwago ke bohodu bjo go ya ka temana ya 2. (2)
- 1.1.5 Ke eng se se tšhošago ka theko ya diCD go tšwa temaneng ya 2? (1)
- 1.1.6 Ke diopedi dife TŠE PEDI tšeo di tsenetšego megwanto kgahlanong le bohodu bjo bja mmimo? (2)
- 1.1.7 Ke ka lebaka la eng tiragalo ya ditemana tše e bitšwa bohodu? Efa mabaka A MABEDI? (2)
- 1.1.8 Hlaloša polelo ye e thaletšwego temaneng ya 4. (1)
- 1.1.9 Ntle le go wa ga ekonomi, na o bona bohodu bjo bo ka tliša ditlamorago tša mohuta mang setšhabeng? Efa dintlha TŠE PEDI. (2)
- 1.1.10 Ke ka lebaka la eng batho ba ile ba se dume go reka filimi ya bophelo bja Nelson Mandela go ya ka temana ya 5? (1)
- 1.1.11 Ke magato afe ao a tšewago ke baopedi go efoga taba ya bomenetša bjo? Efa A MABEDI. (2)
- 1.1.12 Na mokgwa wo o ama bjang ekonomi ya Afrika-Borwa? Laetša ka dintlha TŠE PEDI. (2)
- 1.1.13 Ge o be o le seopedi o be o tlo dira eng ka batho ba go rekiša diCD le diDVD tša bofora? Efa dintlha tše pedi. (2)
- 1.1.14 Kgopolo ya gago ke efe mabapi le mafapa a mmušo ao go bolelwago ka wona temaneng ya mafelelo? Tšweletša dikgopolo TŠE PEDI. (2)

- 1.2 Lebeledišiša seswantšho se se latelago gore o tle o kgone go araba dipotšišo ka sona.

SETŠWELETŠWA SA B

[Boitlhamelo]

- 1.2.1 Kgetha karabo ya maleba o be o fahlele ka lebaka.

Seswantšho se se laetša:

- A Bontši bja bašomiši
- B Tlhokomelo ka bašomiši
- C Tikologo ya legae
- D Go se hlokomele ga bašomiši (2)

- 1.2.2 Efa mathata A MABEDI ao a ka hlokwago ke tikologo le seemo sa dintlwana tše. (2)

- 1.2.3 Go ya ka wena, ke eng seo se ka dirwago go fetoša seemo sa mohuta wo? Efa dintlha TŠE PEDI. (2)

PALOMOKA YA KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: KAKARETŠO**POTŠIŠO YA 2**

Bala temana ye e latelago gomme o ngwale dintlha TŠE ŠUPA ka ditlamorago tša polao ya maphodisa.

DITAELO

1. Ngwala dintlha TŠE ŠUPA mafokong ao a feletšego ka mantšu ao a sa fetego 70.
2. Nomora mafoko a gago go tloga go 1 go fihla go 7.
3. Ngwala ntlha E TEE lefokong LE LENGWE le LE LENGWE.
4. Šomiša mantšu A GAGO.
5. Ngwala palomoka ya mantšu ao o a šomišitšego ka mašakaneng mafelelong a kakaretšo ya gago.

SETŠWELETŠWA SA C

Naga ye e šireletšegilego ke yeo e nago le maphodisa a mantši a go ba le bokgoni bja go hlankela setšhaba seo le sona se hlomphego molao. Afrika-Borwa ya lehono e tumile ka setlwaedi sa go lwantšhana le maphodisa ka mahlakoreng ka moka.

Maphodisa a bolawa letšatši ka letšatši. Se se bolaya ekonomi ya Afrika-Borwa gobane maphodisa ao a bolawago ke bao ba sa kgonago go hlankela sekhwama sa mmušo ka letseno la motšhelo. Lapa leo le bego le fepša ke lephodisa leo le bolailwego le thoma go itemogela bohloki bja go šiiša. Ga go sa na dijo ka tsela yela ya pele. Se se dira gore bosenyi bo golele godimo gobane ga go sa na yo a tlogo bo thibela. Le gona yena ngwana yola a hlokago motswadi ka lebaka la dipolao tše o thoma go itshelela ka mokgwa wa go tlalwa ke pelo ya go bolawa ga motswadi wa gagwe.

Bafsa ba thoma go hloka kgahlego ya go ka ba maphodisa gobane bjale ga bo sa hlompša bjalo ka mošomo wa maemo. Bahlankedi ba maphodisa bao ba sa lego gona le bona ba thoma go nolega mooko gobane ba tšhogela bja bona bophelo. Naga e thoma go se šireletšege ka mokgwa wa maleba ka gore batho ba itirela boithatelo. Se se fokotša le tšhologelo ya baeti mafelong a go fapana. Ke mang yo a ka etelago lefelo le le sa bolokegago ruri?

[Boithamelolo]

PALOMOKA YA KAROLO YA B: 10

KAROLO YA C: THUTAPOLELO LE TŠHOMIŠOPOLELO**POTŠIŠO YA 3**

Lebeledišiša papatšo ye gomme o arabe dipotšišo tša go e latela.

SETŠWELETŠWA SA D

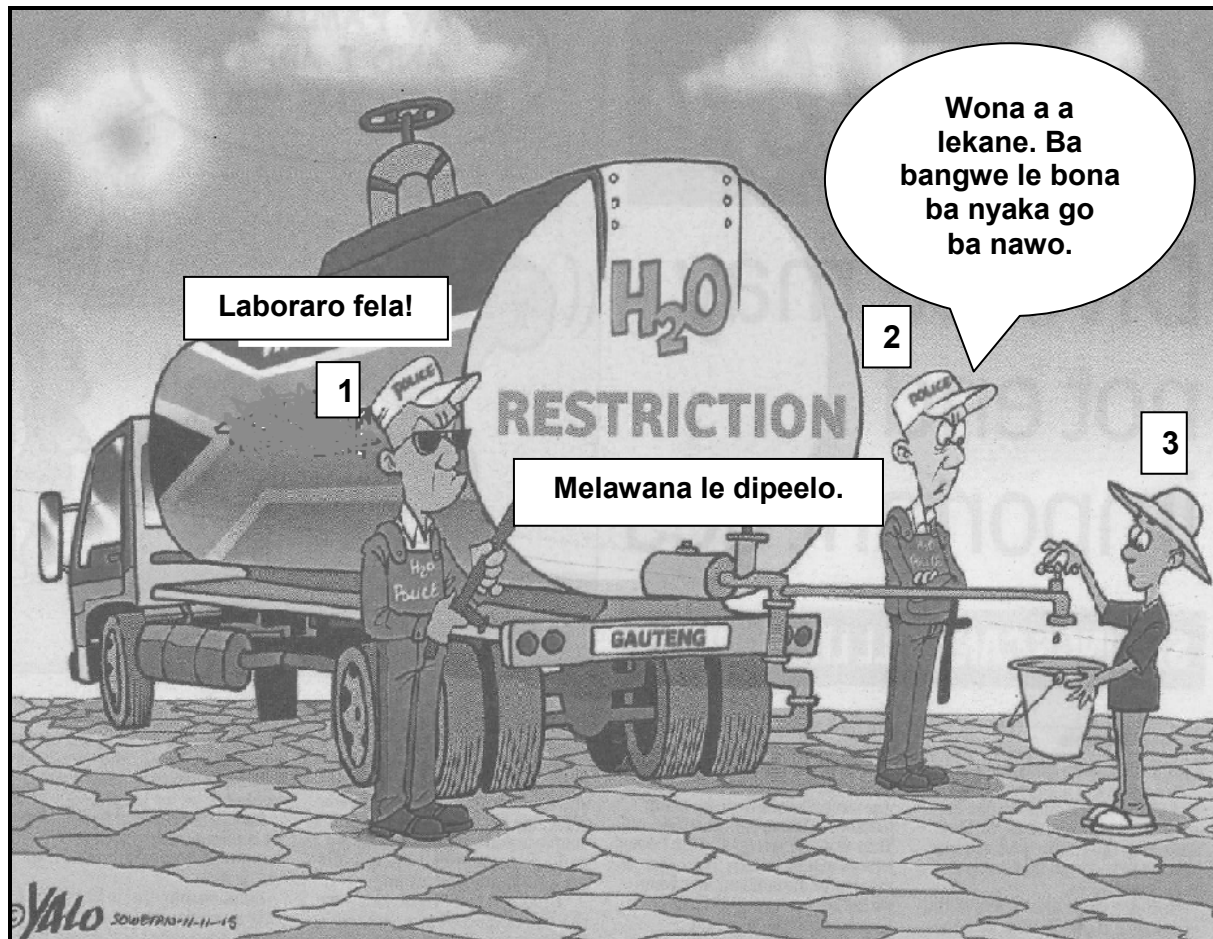
[E amantšwe go tšwa go inthanete]

- 3.1 Ke eng seo se bapatšwago papatšong ye? (1)
- 3.2 Efa lediri le le phethagatšwago ke tirišo ya sebapatšwa se. (1)
- 3.3 Tsopola lebopi la kganetšo leo le gatelelago go khuta ga sebapatšwa. (1)
- 3.4 Ngwala lekopanyi leo le laetšago maatla a sebapatšwa. (1)
- 3.5 Kgetha karabo ya maleba. Mantšu a 'wa bona le tša leswiswing' a tšweletša: (1)
- A Go gatelela
 - B Go jabetša
 - C Go hlohleletša
 - D Go gapeletša
- 3.6 Bapetša galase ya seswantšho sa 1 le ya sa 2 ka dintlha TŠE PEDI. (2)
- 3.7 Ngwala lehlathi le le gatelelago mošomo wa maemo a godimo wa galase ya seswantšho sa 1. (1)
- 3.8 Na o bona go le bohlokwa go šomiša sebapatšwa sa seswantšho sa 1 mo papatšong? Fahlela ka dintlha TŠE PEDI. (2)

[10]

POTŠIŠO YA 4

Lebeledišiša khathuni ye le mantšu a yona gomme o arabe dipotšišo tša go latela.

SETŠWELETŠWA SA E

[E amantšwe go tšwa go: Sowetan, 11 Dibatsela 2015]

- 4.1 Efa sekai seo se tšweletšwago ka mongwalo wa saense o be o laetše gore se emela eng. (2)
- 4.2 Leswao la makalo khathuning le dirišitšwe go laetša:
- A Boitshepo
 - B Tlaišo
 - C Kgatelelo
 - D Boikgogomošo (1)
- 4.3 Ngwala seo motho wa boraro a se dirago ka tirwa. (1)
- 4.4 Laetša lešala leo le dirišitšwego go gatelela o be o ngwale leina leo le le emetšego. (2)
- 4.5 Tšweletša tswalano gare ga moselana wa -ana le seo motho wa 3 a se dirago. (2)
- 4.6 Polelommele ya banna ba 1 le 2 e tšweletša maikutlo a mohuta mang? Fahlela. (2)

[10]

POTŠIŠO YA 5

- 5.1 Bala temana ya ka tlase ka šedi gore o tle o kgone go araba dipotšišo tša go latela.

SETŠWELETŠWA SA F

Ke gare ga mpa ya bošego, toropo e thibilwe ditsebe ke lešata la dithuthuthu tše nkego di a opela. Bafsa ba bogetše ka kgahlego ge baotledi ba phadišana ka go di gotliša. Di šetše di šeile mahlo ka lebelo. Thaka e tshese e hlwa e eya go di bogela ge di fofela godimo. Go šetše go hlamilwe mekgatlo ya baotledi ba tšona. Ke mahung, ke menyanyeng, o tlo di hwetša di ikadile ka setlwaedi sa tšona. O tlo kwa moisa a re šedio di tšwelela ka thoko ye. Go kwala rhrhrh!!! ge ba kitimela ka thoko ya gona. Baotledi ba tšona o tlo hwetša ba nameditše basetsana bao ba ba kgomaretšego ebile ba gokere mootledi. Go na le dikgwari felo fa, go no swana le dikgwari tša go otlela dikoloi. Ba bangwe ba emelela ka maoto godimo ga tšona, ba bangwe ba iša maoto godimo, ke semphetekegofete. Fela ge se wešitše motho wa gona o tlo ba wa hwetša o ka re ba mo fošitše, ga se nke a namela selo.

[Boitlhamelo]

- 5.1.1 Ngwala lentšu LE TEE sebakeng sa mantšu ao a sekamešitšwego. (1)
- 5.1.2 Tsopola leina la go hlangwa ka leekiši lefokong la pele, o be o ngwale modumo wo le hlamilwego ka wona. (2)
- 5.1.3 Ntšha lethuši lefokong la boraro o be o le šomiše bjalo ka lediri lefokong la go kwala. (2)
- 5.1.4 Hlaloša tšhomišo ya mantšu ao a kotofaditšwego. (1)
- 5.1.5 '... ya baotledi ...' ke leamanyi.
- (a) Ke ka lebaka la eng e le leamanyi?
- (b) Ke leamanyi la mohuta mang? (2)
- 5.1.6 Phošolla lefoko leo le thaletšwego ka go šomiša maswaodikga le mopeleto wa maleba. (4)
- 5.1.7 Hlaloša sekapolelo se: '... toropo e thibilwe ditsebe ...' go ya le ka mo se šomišitšwego ka gona temaneng. (1)
- 5.1.8 Hlaloša gore ke ka lebaka la eng lentšu le 'nameditše' le bitšwa lefetedi ge le šomišitšwe ka mokgwa wa mo temaneng. (1)

- 5.2 Lebelela seswantšho se le mantšu a sona gore o tle o kgone go araba dipotšišo tšeo di latelago.

SETŠWELETŠWA SA G

[Inthanete]

- 5.2.1 Lelatodi la seemo sa basadi bao ba hlagolago ke:

- A Inama
 - B Otlologa
 - C Šoma
 - D Bjala
- (1)

- 5.2.2 Efa bontši bja didirišwa tšeo di tšwelelago seswantšhong. (1)

- 5.2.3 Ngwala leadingwa le neolotšisimi ya sedirišwa letsogong la ngele la mosadi wa mathomo yo a hlagolago. (2)

- 5.2.4 Ngwala leinaletšo la legoro la 9 la go bopša ka lediri -'lema' gomme o be o le ngwale ka bontši. (2)
- [20]**

PALOMOKA YA KAROLO YA C: 40
PALOMOKA YA TLHAHLOBO: 80